BO’LG’USI TARBIYACHI –PEDAGOGNING INNAVOTSION FAOLIYATINI SAMARALI AMALGA OSHIRISH USULLARI

F.O’.O’rinova
FarDU dotsenti, p.f.n.
G.T.Nazirova
FarDU magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta’lim tashkilotlari tarbiyachilarining innavatsion faoliyati va uning tuzilish mexanizmlari, asoslari tarbiyachi faoliyatida ijodkorlikning ahamiyati,tarbiyachining kasbiy mahorati va uning ijodiy faoliyati bilan bog’liqligi ko’rsatib o’tilgan.

Kalit so’zlar: ijodkorlik, qobilyat, maktabgacha ta’lim tashkilotlari, bilim, malaka, ko’nikma, faoliyat.

Ta’lim-tarbiya ishlarini muvaffaqiyatli amalga oshirish bolalar bog’chasidagi pedagogik jarayonning har bir faoliyat turini to’g’ri tashkil etishga bog’liqdir. Bolalar bog’chasining pedagogik jarayonida ta’lim muhim ahamiyat kasb etadi va kundalik hayot, o’yin, mehnat, mashg’ulotlar orqali amalga oshiriladi. Mashg’ulotda ta’lim va tarbiya vazifalari hal etiladi. Bolalar tevarak-atrofdagi hayot va tabiat bilan tanishish, nutq o’stirish, savod o’rgatish, matematika, jismoniy madaniyat, tasviriy faoliyat, musiqa bo’yicha eng oddiy tasavvur va bilimlarni, malaka hamda ko’nikma sistemasini egallab oladilar. Bolalar egallab olishlari kerak bo’lgan bilim, malaka va ko’nikmalar bolalar bog’chasi dasturida belgilab berilgan bo’lib, u bolalarning umumiy rivojlanishi va ularni maktab ta’limiga tayyorlashda muhim ahamiyatga ega. Mashg’ulotlarda ta’lim berish didaktika tamoyillari asosida bolalarning yosh va o’ziga xos xususiyatlarini e’tiborga olib, ma’lum izchillikda olib boriladi, mazmuni sekin-asta murakkablashtirib boriladi. Natijada, u rivojlantiruvchi va tarbiyalovchi xususiyatga ega bo’ladi.

Dasturda har bir yosh guruhida hafta davomida o’tkaziladigan mashg’ulotlar soni va har bir mashg’ulot qancha davom etishi belgilab qo’yilgan. Tarbiyachi mana shunga asoslanib, o’zining haftalik mashg’ulotlar jadvalini tuzadi, bu ta’limning hamma bo’limlari bo’yicha belgilangan ta’lim-tarbiya ishlarini to’g’ri taqsimlash va bir xilda amalga oshirishga imkon yaratadi.

Mashg’ulotlar jadvalini tuzishda quyidagi talablarga rioya qilish kerak:

1. Dasturning hamma bo’limlari bo’yicha mashg’ulotlarni haftaga teng taqsimlash.

2. Haftaning birinchi va oxirgi kuniga osonroq mashg’ulotlar qo’yiladi.

3. Haftaning seshanba, chorshanba va payshanba kunlarida bolalardagi aqliy faoliyat tezlashadi, shuning uchun bu kunlarga murakkabroq ishlar rejalashtiriladi.

4. Kun davomida birinchi bo'lib bolalardan aqliy zo'r berishni ko'proq talab etadigan, kam harakatli mashg'ulotlar rejalashtiriladi (tevarak-atrofdagi hayot va tabiat bilan tanishtirish, ona tili, matematika). Tasviriy faoliyat, jismoniy tarbiya, musiqa va shunga o'xshash mashg'ulotlar keyinroqqa rejalashtiriladi.

5. Kun davomida mashg'ulotlar quyidagicha tartibda almashtirib boriladi:

matematika va jismoniy tarbiya, ona tili va tasviriy faoliyat va h.k. Mashg'ulotlarni bunday taqsimlash bolalarning dastur materialini engilroq o'zlashtirib olishiga imkon yaratadi.

Kun davomida bir necha marta: ertalabki qabul vaqtida, ertalabki va kechki sayrda bolalarning mustaqil faoliyatlari tashkil etiladi. Bolalar o'zlariga tanish bo'lgan didaktik va harakatli o'yinlarni o'ynaydilar, hohlagan rasmlarini chizadilar, hohlagan narsalarini yasaydilar, kitoblar, rasmlarni tomosha qiladilar, hohlagan badiiy asarlarini tinglaydilar. Bolalarning mustaqil faoliyati ular uchun dam olish soati hisoblanadi, ammo ish bilan bir vaqtda bolalarning o'z-o'zini tashkil eta bilish qobiliyati o'sishiga, xulq madaniyati irodaviy sifatlarning tarbiyalanishiga, jamoa munosabatlarining shakllanishiga yordam beradi. U har xil faoliyatlarda bolalardagi o'ziga xos ijodkorlikning rivojlanishiga keng imkoniyat yaratadi. SHuning uchun bolalarning mustaqil faoliyatiga ham tarbiyachining rahbarlik qilishi talab etiladi: chunki hohlagan ishi bilan shug'ullanishiga imkon yaratish, kerakli material va asbob-uskunalar bilan ta'minlashda, tarbiyachining maslahati lozim bo'ladi.

Mashg'ulot bolalar bog'chasida bolalarga ta'lim berishning asosiy shaklidir. Mashg'ulot-tarbiyachining bolalarni kerakli bilim va malakalardan umumiy holda xabardor qilishidir. Tarbiyachi bolalarga ta'lim berishni kun davomida amalga oshiradi: ularning bilimlarini boyitadi, madaniy, gigienik, xulq madaniyati, nutqi, sanoq-hisob, harakatlari kabi turli-tuman malaka va ko'nikmalarini shakllantirib boradi. Ammo ta'lim berishda bosh rolni mashg'ulot egallaydi. Mashg'ulotlar bolalar bog'chasida ta'limni tashkil etish shaklidir. U maktabgacha tarbiya yoshidagi hamda bolalar uchun majburiydir, unda dastur mazmuni belgilab berilgan. Kun tartibida unga ma'lum o'rin va vaqt ajratilgan. Mashg'ulot tarbiyachi rahbarligida o'tkaziladi, tarbiyachi mashg'ulotlarda bolalarni yangi bilimlardan xabardor qiladi, bolalar egallab olgan bilimlarini esa aniqlab mustahkamlaydi. Bolalarning amaliy mashg'ulotlarini tashkil etadi. O'quv materialining mazmuni asta-sekin murakkablashtirilib boriladi. Demak, mashg'ulot bolalarni maktabga tayyorlashda katta ahamiyatga ega.

Mashg'ulot bolalarda barqaror diqqat, irodani, diqqatni jalb eta olish kabi qobiliyatlar rivojlanadi. Ayniqsa, bolalarga bilim berishni jamoa usulida olib borish katta ahamiyatga birgalikdagi faoliyatda bolalar bir-birlariga faol ta'sir etishadi, o'z tashabbusi, topag'onligini namoyon qilish imkoniyati tug'iladi. Bolalar ishiga zo'r

berishni talab etuvchi vazifa qo’yilganda birgalikda qayg’urishadi, jamoatchilik hissi shakllanadi. Ekskursiyalar, rasm qirqib yopishtirish, qurish-yasash ishlarini birgalikda bajarish, umumiy raqs-o’yinlarini ijro etish, badiiy asarlarni eshitish, o’qishda paydo bo’lgan birgalikdagi kechinmalar bolalarning birlashgan do’stona jamoasini yaratishga yordam beradi, birga ishlash, yashashga o’rgatadi. Mashg’ulotda ta’lim berish orqali bolalarda maktabdagi o’qishga qiziqish tarbiyalanadi, javobgarlik hissi, o’zini tuta olish, mehnat qilishga intilish odati, topshirilgan ishni bajarish kabi sifatlar hosil qilinadi.

Mashg’ulot paytida bolalarda mustaqil fikr yuritish malakasi tarkib toptiriladi, tarbiyachilarga quloq solish, hikoya qilinayotgan voqeadagi asosiy g’oyalarni ajrata olish, qisqacha umumlashtirish kabi malakalarni rivojlantirishga katta e’tibor beriladi. Tayyorlov guruhlarida mashg’ulotlar orqali bolalarda tashabbuskorlik va mustaqillik bilimga qiziquvchanlik, faol tafakkur, taqqoslash, umumlashtirish, xulosalar chiqarish kabi malakalar tarbiyalab boriladi.

Mashg’ulot jarayonida bolalarda kuzatuvchanlik, javobgarlik hissi takomillashtirib boriladi, ularda mehnat qilish malakasi va xohishi tarbiyalanadi. Bolalar bog’chasida kichkintoylarni tevarak-atrofdagi hayot tabiat bilan tanishtirish, ularning nutqini, eng oddiy matematik tasavvurlarni o’stirish mashg’ulotlari, musiqa mashg’ulotlari, tasviriy san’at mashg’ulotlari, ko’rish yasash, jismoniy tarbiya mashg’ulotlari olib boriladi. Mashg’ulotlar boladan aqliy va jismoniy kuchlarni talab etadi, ya’ni u bolaning faolligi bilan, bog’liq bo’lib, bola ma’lum natijaga erishish uchun intiladi. Bu esa boladan uzoq ixtiyoriy diqqatni talab etadi.

Mashg’ulotlarni kunning birinchi yarmida o’tkazish maqsadga muvofiq, chunki birinchidan, bola ertalabki soatlarda aqliy vazifani yaxshi bajara oladi, xona tabiiy yorug’lik bilan yaxshi ta’minlangan bo’ladi. Har bir yosh guruhida necha marta mashg’ulot o’tkazilishi, uning mazmuni va har bir mashg’ulot yosh guruhlari bo’yicha qancha davom etishi bolalar bog’chasi tarbiya dasturida ularning yosh xususiyatlarini e’tiborga olgan holda belgilab berilgan.

Tarbiyachilar bolalarni yig’ib, ularning mashg’ulotga tayyorgarligi: tashqi ko’rinishi, o’z joyiga to’g’ri o’tirishi, diqqatini to’plaganini tekshiradi. Mashg’ulot muvaffaqiyatli o’tishi uchun bolalarda qiziqishni uyg’otish, buning uchun bolalarning yoshi, qiziqishi faoliyatiga mos har xil usullarni qo’llash kerak. Kichik guruh bolalarida mashg’ulotga qiziqish uyg’otish uchun bolalarni qiziqtiradigan mazmundagi kutilmagan topishmoqlar, muammoli usullardan foydalaniladi. “Quloq solinglar-chi, kimdir eshik qoqyapti? Bu qorbobo biznikiga mehmonga keldi”, deb mashg’ulotni boshlash maqsadga muvofiq bo’ladi. Tarbiyachi katta guruhlarda esa qanday mashg’ulot o’tkazilishi haqida bolalarni oldindan ogohlantirib qo’yadi. Bu esa bolalarni keyingi mashg’ulotga bo’lgan qiziqishini orttiradi. Masalan, hayvonot bog’iga, ekskursiyaga borishni bolalarga bir hafta oldin aytib qo’yadi va ularga

hayvonot bog’ini aylanib chiqishni, ota-onasi bilan sayr qilganda qanday hayvonlarni ko’rganini va ular qanday taassurot qoldirganini eslab qolishni taklif etadi. Bolalar esa bu kunni zo’r qiziqish va xursandchilik bilan kutishadi. Katta guruh va tayyorlov guruhlaridagi bolalar o’tkazilayotgan mashg’ulotning zarur va majburiyligini ongli ravishda tushunib unga tayyorlanib boradilar. Mashg’ulot jarayonida bolalarga yangi bilim beriladi. Berilayotgan topshiriq yuzasidan yo’l-yo’riq ko’rsatiladi. Topshiriqni bajarishda qiynalgan bolalarga yordam ham beriladi. SHuningdek, berilgan topshiriqni hamma bolalar tomonidan to’liq bajarilishini ta’minlash uchun tarbiyachi turli xil metod va usullardan keng foydalanadi.

Mashg’ulotda tarbiyachining bolalarda qo’yadigan talabi, albatta, ularning yoshi va imkoniyatiga mos bo’lishi kerak. Tarbiyachi kichik guruh bolalarini ikki guruhga bo’lib mashg’ulot olib boradi. Tarbiyachi birinchi guruh bolalari bilan mashg’ulot o’tkazganda ikkinchi guruh bolalariga enaga qarab turadi. Tarbiyachi dastlabki mashg’ulotlar jarayonida guruh xonasi qo’g’irchoq va o’yinchoqlar bilan tanishtirishi kerak. Qo’g’irchoqlar yordamida esa mashg’ulot o’tkazadi. Tarbiyachi avval bolalarda mashg’ulotga qiziqish uyg’otib bersa, keyin mashg’ulotning hamma uchun majburiyligini bolalar ongiga singdirib boradi. O’tkazilayotgan mashg’ulotlar asta-sekin murakkablashtirilib bolalar xulqiga moslab boriladi. Bolalar mashg’ulot jarayonida axloq-qoidalarini egallab boradilar. To’g’ri o’tirish, tarbiyachini so’zini diqqat bilan eshitish, chalg’imaslik, tarbiyachi so’ragandagina javob berish, javob berganda o’rnidan turish kabilar o’rgatiladi. Mashg’ulotning sifati va uning natijasi tarbiyachining unga qanday tayyorgarlik ko’rganiga va pedagogik mahoratiga bog’liq.

Har bir bog’chada metodika kabinetlari mavjud, unda «Bolalar bog’chasida ta’lim-tarbiya dasturi»ning hamma bo’limlari bo’yicha metodik qo’llanmalar bo’ladi. Etishmaganini tarbiyachi o’zi tayyorlaydi, ba’zan esa bu ishga katta va tayyorlov guruhlari bolalarini jalb etadi. Tarbiyachi mashg’ulot uchun kerakli materiallarni bir kun ilgari tayyorlaydi. Tarbiyachi bolalar bog’chasida asosiy shaxs hisoblanib, yosh avlodning tarbiyalanganligi va bilish darajasi uning g’oyaviy, siyosiy va ilmiy pedagogik tayyorgarligiga, javobgarlik hissiga, salohiyatiga, pedagogik mahoratiga bog’liq. Odatda, bolaning o’quv faoliyatiga bo’lgan munosabati ham uning tarbiyachi shaxsiga bulgan munosabati bilan belgilanadi.

Xulosa qilib aytadigan bo’lsak, tarbiyachi mashg’ulot jarayonida yangi pedagogik texnologiya materiallaridan va tarbiyaning samarali metod va usullaridan foydalanilsa hamda bolaning ruhiyati, yosh va o’ziga xos ruhiy, fiziologik xususiyatlari inobatga olinsa, tarbiyaning samaradorligi ortadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Muslimov N.A.,Usmonboyev M.H.,Sayfurov D.M.,Turayev A.B.,Pedagogik kompetantlik va kreativlik asoslari T:.2015

2.Davlatshen M.G. Umumiy psixologiya T-200 2. Ishmuhamedov R.J., M.Mirsoliyeva. O‗quv jarayonida innovatsion ta’lim texnologiyalari. – T.: «Fan va texnologiya», 2014, 60 b.

3. Uljaevna, U. F., & Shavkatovna, S. R. (2021). Development and education of preschool children. ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL, 11(2), 326-329.

4. Uljaevna, U. F., & Shavkatovna, S. R. DOI: 10.5958/2249-7137.2021. 00358. X ― Development and education of preschool children‖ ACADEMICIA. An International Multidisciplinary Research Journal. (Double Blind Refereed & Peer Reviewed Journal). ISSN, 2249-7137.

5. Oljayevna, O., & Shavkatovna, S. (2020). The Development of Logical Thinking of Primary School Students in Mathematics. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, 8(2), 235-239.